

Berzsenyi Dániel – Csiki Tamás

GLOBSEC 2011

2011. március 2–4. között hatodik alkalommal rendezték meg a Szlovák Atlanti Bizottság szervezésében a GLOBSEC kül- és biztonságpolitikai konferenciát. Az elmúlt öt évben a rendezvény rendkívül látványosan fejlődött, miközben eredeti célkitűzéseihöz mindvégig hű maradt. Nevezetesen ahhoz, hogy felhívja a társadalom figyelmét a 21. századi biztonsági kihívásokra, valamint a transzatlanti partnerség globális biztonsági környezetben betöltött szerepére. A meghívott előadók és a közönség sokszínűségének köszönhetően a konferencia kezdetektől fogva remek lehetőséget kínál az aktuális nemzetközi politikai folyamatok és biztonságpolitikai kérdések széles körben történő megvitatására, amelyben biztonságpolitikai szakértők, parlamenti, kormányzati és katonai tisztviselők, diplomaták, vállalati vezetők, a média képviselői és a jövő értelmisége, fiatal kutatók, egyetemi hallgatók egyaránt megtalálhatók.

GLOBSEC – Közép-Európa globális kül- és biztonságpolitikai fóruma

A rendezvény hosszú távú célja, hogy fórumot biztosítsanak Szlovákia és más államok biztonságpolitikai szakértőinek a minőségi vitára, valamint megmutassák, hogy Szlovákia olyan partner, amely jelentősen hozzájárul az aktuális biztonsági kihívásokról szóló nemzetközi vitákhoz, és nemcsak a harcmezőn, hanem a nyílt diplomácia terén is aktív szereplő. A kezdeményezés előremutató és sikeres, amit többek között az is bizonyít, hogy a konferencia társszervezői és partnerei között megtalálható a NATO, az Európai Bizottság, a Szlovák Külügyminisztérium, a Szlovák Védelmi Minisztérium, a Visegrádi Alap, vagy épp olyan nem kormányzati szervezetek, mint a Konrad Adenauer Alapítvány. Emellett évről évre komoly hadiipari szereplők tűnnek fel a támogatók között (például a BAE Systems, a Raytheon, a

Lynx, az Airbus Military). A 2005-ben indult GLOBSEC 2009-re már olyan egyedülálló nemzetközi biztonságpolitikai fórummá nőtte ki magát, ahol befolyásos, vezető politikusok, külügyminiszterek, védelmi miniszterek, vállalatok és nem kormányzati szervezetek vezetői, közösségi és értelmiségi vezetők találkoztak – így egyáltalán nem túlzás a szervezők azon állítása, hogy a GLOBSEC feltette Pozsonyt azon európai fővárosok térképére, ahol fontos nemzetközi fórumokon alakítják a transzatlanti biztonsági kérdések napirendjét.

A teljesség igénye nélkül néhány név a konferencián részt vevő politikusok, akadémikusok és szakértők közül a korábbi évekből: Anders Fogh Rasmussen (NATO, főtitkár), Marc Perrin de Brichambaut (EBESZ, főtitkár), Karel Schwarzenberg (Cseh Köztársaság, miniszterelnök-helyettes és külügyminiszter), Stephen Flanagan (CSIS, alelnök), Oksana Antonenko (IISS, főmunkatárs), Julian Lindley-French (Holland Védelmi Akadémia, professzor).



2011-re a GLOBSEC egyfajta platformként is szolgál a visegrádi országok véleményének erősítésére a nemzetközi „agytröszt”-közösségben, illetve a transzatlanti biztonságpolitikai napirend közép-európai perspektívából történő formálására. A GLOBSEC 2011 gyakorlatilag mindennel rendelkezett, ami egy mind a résztvevők, mind a szervezés tekintetében magas színvonalú, nemzetközi konferenciát jellemez. Idén az üdvözlő fogadást követően az első napon, majd a következő estén is új formátumú, informális ülészekokkal bővült a hagyományos konferencia. Míg az úgynevezett Night Owl Session néhány szakértő beszélgetőpartner mellett maximum 50 fős közönség számára teremtett lehetőséget a kötetlen beszélgetése, addig a Dinner Session ennél is exkluzívabb környezetben, csupán 15 fő és néhány szakértő könnyed vacsora melletti eszmecsereje volt. Ezek az informális fórumok kellemes környezetben, a Chatham House szabályai alapján igyekeztek garantálni a kötetlen, élénk és interaktív eszmecsere különböző témakörökben – például az eurózóna jövőjéről, a védelmi felülvizsgálatokról vagy a kiberbiztonságról.

A konferencia második napján a hivatalos megnyitót négy önálló tematikus szekció és az első naphoz hasonló, vacsorával egybekötött informális vitaestek követték az arab világ forradalmi, Ukrajna politikai és társadalmi irányváltása, a NATO–EU-kooperáció, a klímaváltozás, a NATO nukleáris politikája, a pénzügyi válság utáni védelmi együttműködés és az energiabiztonság témakörében. Az ülészeket igen aktuális és érdekes témák köré szervezték, és bár akadt olyan panel is, amely viszonylag kevés hozzáadott információval bírt, túlnyomórészt hasznos tanulságokat, következtetéseket, számos nézőpontot megjelenítő érdekes hozzászólásokat, kér-

A **Chatham House Rules** a londoni székhelyű Royal Institute of International Affairs, közismertebb – az intézetnek otthont adó épület után felvett – nevén Chatham House által bevezetett eljárás, melynek értelmében egy informális megbeszélésen a résztvevők – függetlenül intézményi háttérüktől – szabadon kifejezhetik személyes véleményüket a megvitatott kérdésről. A Chatham House szabályai szerint zajló eszmecsere hallottakat szabadon felhasználhatják a hozzászóló, vagy a hozzászólót delegáló szervezet megjelölése nélkül. Ez az eljárás erősíti a nyílt, tabuktól mentes párbeszédet, vitát, az új ötletek és elképzelések kötetlen megosztását.

désfelvetéseket hallhatott a közönség, melyek közül a teljesség igénye nélkül mutatunk be néhányat.

Fehéroroszország és az Európai Unió keleti partnerség programja

Két szekció a 2010 őszi fehérorosz választások hatásait (a kialakult helyzetet, az Európai Unió feladatait, különös tekintettel az emberi jogi jogsértésekre), valamint az EU keleti partnerség átstrukturálásának szükségességét vitatta meg.

A fehérorosz választásokkal kapcsolatban számos vélemény, felvetés és kérdés hangzott el, melyek közül több is arra vonatkozott, hogy napjainkban az Európai Unió kénytelen eltérni a keleti határai mentén zajló emberi jogi jogsértéseket, mivel nem rendelkezik a fellépéshez szükséges valós eszközökkel. Ezt a problémát súlyosbítja, hogy amit megszorításokkal (például Alekszandr Lukasenko fehérorosz elnök beutazásának tilalma) a „szolgáltató szektorban” megvalósíthat, az nagyrészt Oroszország jóvoltából könnyedén áthidalható, pótolható a fehérorosz vezetés számára. Gazdasági oldalról is hasonló a

helyzet, mivel az orosz együttműködésnek köszönhetően az Európai Unió által fogantatott megszorításoktól nem lehet átütő sikert elvárni (lásd például orosz–belorusz gazdasági unió). Az Európai Unió puha eszközeinek tárházában szerepel(het) a fehérorosz vezetők és a politikai elit EU-ban található bankszámláinak befagyasztása, valamint egy lényegesen nagyobb erőfeszítéseket igénylő támogatási rendszer kialakítása, melynek elsősorban a fiatal generáció, a jövő (ellenzéki) elitjének, értelmiségének elkötelezettségét kell fokoznia a demokratikus értékek, így például az emberi jogok mellett. Ennek érdekében hangzott el a hozzászólók részéről javaslat például az Erasmus- és Fulbright-ösztöndíjak célirányos kiterjesztésére.

Mind a panel előadói, mind a hozzászólók hangsúlyozták: ezeknek a támogatásoknak folyamatosan el kell jutniuk a kívánt célcsoportok tagjaihoz annak érdekében, hogy az országban ne forradalom, hanem fokozatos demokratikus átalakulás mehesen végbe. Egyelőre azonban az sem világos, hogy mi lenne az a bizonyos ellenzéki párt, vagy nem kormányzati szervezet, amit az EU támogathatna. Kérdéses az is, hogy elegendő-e egy alternatív ellenzéki vezető, vagy esetleg többre lenne szükség, s ezek közül az EU kit és milyen mértékben támogatna? Ugyanakkor komoly kétségek övezik az Európai Unió esetleges fellépését akár a nemrég létrehozott Külügyi Szolgálaton keresztül is, mivel nem elfogadott gyakorlat az ilyen közvetlen beavatkozás egy szuverén állam belügyeibe.

A Fehéroroszországgal kapcsolatban fogantatandó politikai lépések értékelésénél felmerült, hogy több tanulmány szerint is az EU lakosságának (demokratikus) alapértékei jelentős mértékben eltérnek a fehérorosz lakosság alapértékeitől, ezért ezeket valamilyen módon össze kell

egyeztetni a jövőben. A rendszer átalakítását alapvetően a politikai elitnek kellene vezetnie, de a jelenlegi elit nem bír a demokratikus átmenethez szükséges politikai és társadalmi szocializációval, a társadalom pedig még inkább éretlen. Így az Európai Unió számára jelentősebb eredményel járhat, ha a törvényesség, a pluralizmus és a piacgazdaság fejlesztésében vállal szerepet, és nem az ideáltípusos demokráciát erőlteti. Egy hozzászóló rámutatott, hogy jelenleg problematikus az Európai Unió részéről a média- és szólásszabadság kritikája is, miközben az EU soros elnökségét ellátó Magyarország alapvető uniós értékeket sért médiatörvényével.

Végül a hozzászólások kapcsán kialakuló eszmecsere általános konklúziója szerint különösen fontos, hogy rövid távon az EU nyomást gyakoroljon a politikai foglyok szabadon bocsátása érdekében, hosszú távon pedig felkutassa és támogassa azokat az ellenzékieket, akiken keresztül előkészíthető és megvalósítható a békés politikai átalakulás Fehéroroszországban.

A keleti partnerséggel kapcsolatban egyértelműen megfogalmazódott, hogy az Európai Unió a 2005-ben bekövetkezett ukrainai politikai fordulatot követően olyan lehetőséget szalasztott el, ami 2010-ben oroszbarát irányba térítette vissza az országot. Ukrán szempontból ennek az lehetett az oka, hogy a nyugati államok alulértékelték az ország stratégiai jelentőségét, ami az ország méretén és lakosságán túlmenően elsősorban az elhelyezkedéséből adódó tranzitszerepében nyilvánul meg. Ez utóbbi pedig különösen előnyös abból a szempontból, hogy Ukrajna területén nincsenek olyan befagyott konfliktusok, mint a többi kelet-európai állam területén.

Azt is szem előtt kell tartani, hogy az Európai Uniónak és az Egyesült Államoknak eltérőek az érdekei a térségben, ezért az



unióknak saját bilaterális kapcsolatait kell fejlesztenie, aminek egyik fontos lépése a társulási tárgyalások folyamatának újjáélesztése. A keleti partnerség programjának jövőjével kapcsolatban egyértelműen megfogalmazódott, hogy az eddigi tanulmányok alapján szükségessé vált a támogatások átstrukturálása: a korábbi gyakorlat helyett a támogatás mértékét a valós teljesítésekhez kell kötni. Az EU keleti szomszédjait illetően differenciált értékelést kívánatos kialakítani. Ennek keretében az egyes államokkal a bilaterális kapcsolatot a megvalósított reformokkal arányosan, kölcsönösségen alapulva kell fejleszteni, mivel mára bebizonyosodott, hogy az egysegies megközelítés nem működött.

Többpólusú Európa

A „többpólusú Európa létrejöttét” megvitató ülészak munkájának alapját a 2007-ben alapított páneurópai agytröszt, a European Council on Foreign Relations (ECFR) *The Spectre of a Multipolar Europe* című 2010. októberi tanulmánya képezte. Az az egységes vélemény fogalmazódott meg, hogy a „többpólusú” megközelítés nem szerencsés, illetve nem írja le a valós viszonyokat; inkább alkalmas lenne a „pólusnélküliség” kifejezés, amennyiben egyik európai vezető hatalom sem akar vagy képes vezető pozíciót betölteni. Ennek legfőbb oka a vezető európai államok hatalmának, valós képességeinek és stratégiai cselekvési lehetőségeinek gyors és jelentős csökkenése, Oroszország és Törökország esetében pedig a saját – Európán kívül eső – célok felé fordulás. Európa állami puha hatalmi képességeikből is gyorsan veszítenek, így egyre kevésbé képesek arra, hogy a szomszédos régiókban (például a Kaukázusban vagy Észak-Afri-

kában) zajló eseményeket érdekeik szerint befolyásolják, alakítsák.

Oroszország az elmúlt két évtizedben sok tekintetben befelé fordult, miközben Európa több lehetőséget is elszalasztott a közeledés és együttműködés (például gazdasági együttműködés, Oroszország WTO-tagsága, kulturális és oktatási kapcsolatok, turizmus) terén. Az EU és Törökország viszonyában meghatározó akadály, hogy – bár szükséges lenne – nincs őszinte kapcsolat. Törökország esetében az EU szerepe és az Európa iránti elkötelezettség 2005 óta a csatlakozási tárgyalások megoldatlan problémái és egyes tagállamok nyíltan ellenző magatartása következtében csökkent. A török külpolitika új irányvonalait látva a kérdés ma már az, hogy Törökország autonóm vagy regionális hatalomként definiálja-e magát? Az ECFR tanulmánya Törökországot pólusként említi meg, ami annyiban lehet pozitív, hogy végre egyenlő pozíciót feltételez, ami korábban nem volt jellemző, ráadásul Törökország tekintetében két átalakuló kontextust kell figyelemmel követni: a török–nyugati kapcsolatot, valamint az ország belső (demokratikus) átalakulását. Összességében azonban új lendületre van szükség, mivel a tagsághoz képest „más lehetőségek” felajánlása Törökország számára nem felel meg, más megoldásban nem érdekelt.

Az elemzők Oroszország tekintetében a 2008-as orosz–grúz háborút az agresszív, érdekszférákon alapuló „posztsovjet politika” utolsó felvonásaként említették, amit az igazán mély változásokat hozó pénzügyi válság követett. A konfliktusos külpolitikát ma a politikai elit nem támogatja, mert minden tekintetben túl drága, Oroszország ezért inkább befelé fordul: mind a szándék és politikai akarat, mind pedig a képességek tekintetében lényegesen kevesebb jut esetében is a beavatkozásra.

Ugyanakkor Oroszországnál jól érzékelhető az Ázsia felé fordulás, a tudatos útkeresés elsősorban Japán, Kína és India felé. E tekintetben az Egyesült Államokkal is „szabadabbak, hatékonyabbak, és inkább stratégiai szintűek” az érdekegyeztetések, politikai tárgyalások, mivel azokat nem terhelik helyi szintű múltbeli problémák. Oroszország várhatóan nem Európában kívánja kialakítani a jövő stratégiai napirendjét.

Az orosz–amerikai kapcsolatok elmúlt két évének értékelése

A 2009-ben kezdeményezett *reset*, az újraindítás mind az Obama-adminisztráció multilaterális külpolitikája, mind a Putyin–Medvegyev elnöki kettős együttműködőbb külpolitikai irányvonala következtében a 2008-as mélypontot követően jelentős – a korábbi szintet is felülmúló – eredményeket hozott. Az orosz–grúz háború után sokan egy új hidegháborútól tartottak; a következő években az EU-t érintő energetikai zsarolással, majd a Wikileaks eset után az amerikai–orosz kapcsolatok jelentős romlásával számoltak – mindez azon-

Reset. Joe Biden alelnök 2009 februárjában a müncheni biztonságpolitikai konferencián beszélt először az amerikai–orosz kapcsolatok „újraindításáról”, majd Hillary Clinton és Szergej Lavrov külügyminiszterek márciusban Genfben szimbolikusan is „megnyomták az újraindítás gombját”. A Reset feliratú gomb átadásáról az egész orosz–amerikai enyhülési folyamatot ezzel a kifejezéssel illetik. (A szimbolikus aktus közismert félreértése volt, hogy az amerikai Külügyminisztérium munkatársai rosszul fordították le oroszra az „újraindítás” szót, amely így „túltöltődés” jelentéssel szerepelt azon a piros gombon, amit Hillary Clinton átadott kollégájának – aki a kellő humorral kezelte a történeteket.)

ban nem következett be. A *reset* tulajdonképpen az egész kapcsolatrendszer „újra-konfigurálásává” vált annak érdekében, hogy rendszerszinten mélyebb változásokat, valós eredményeket hozzon.

A felek érdekeinek szinkronizálása öt területen volt kiemelkedő:

- START III: 20 százalékkal csökkent a stratégiai nukleáris fegyverek felső küszöbszintje (a taktikai nukleáris fegyverek tekintetében nem történt változás, sem akkor, sem azóta);
- a rakétavédelmi (ABM) rendszerek szárazföldi telepítésének (Csehország, Lengyelország) visszavonása, helyette integrált rakétavédelmi rendszer kialakítása;
- non-prolifерáció: Irán és Észak-Korea ellen újabb szankciók elfogadása;
- Afganisztán: az ISAF északi szállítási útvonalainak biztosítása, közös kábítósz器-ellenes fellépés;
- terrorizmusellenes együttműködés, energiabiztonság, konfliktuskezelés.

Az újraindítás célja alapvetően nem az volt, hogy „jó kapcsolatot” alakítson ki a felek között minden kérdésben, hanem az, hogy működőképes kapcsolat jöjjön létre, mellyel az egyes kérdésekben mindkét fél nyer (*win-win*), mivel nem tekinti zéró összegű játszmának az adott érdekkonfliktusokat. Az amerikai fél alapvető követelménynek tekinti, hogy érvényesíteni tudja az érdekszférák megszüntetését mind a politikai retorikában, mind a gyakorlatban. A megújuló együttműködés lehetővé tette, hogy egyes demokratikus, emberi jogi alapértékek tiszteletben tartása folyamatosan napirenden legyen; előrelépést érjenek el olyan országokhoz kapcsolódó problémákban, amelyek valamelyik nagyhatalomhoz kötődnek; miközben elkerülték, hogy olyan konfliktusokat emeljenek be a napirendre, ami csak közvetetten



érinti a két országot. Számszerűsítve a *reset* folyamatában 18 különböző programot kezdeményeztek és bonyolítottak le (beleértve emberi jogi programokat is), és elérték az orosz civil társadalom, a politikai ellenzék és nem kormányzati szervezetek részvételét is.

A sikeres együttműködést bizonyítja amerikai részről, hogy az orosz fél már nem követeli a Kirgizisztánban található amerikai bázis bezárását, és Oroszország elfogadta az 1929. számú ENSZ BT-határozatot az Irán elleni szankciókról, valamint felbontotta az SZ-300-as rakéták Iránnak történő eladásáról kötött szerződést. A poszt-szovjet érdekszféra gyengülését mutathatja, hogy a Független Államok Közösségének államai már nem szerepelnek kiemelt helyen az orosz stratégiai dokumentumokban, a továbbiakban viszont az együttműködés orosz részről a WTO-tagság elősegítésében és a belső modernizációs törekvések segítésében ölthetne testet.

Ellenvélemények szerint a nyugat-európai fővárosok kissé naivnak ítélik meg az amerikai optimizmust, azt hangoztatva, hogy az alapvető orosz célkitűzések nem változtak, csak barátságosabb köntösben, együttműködőbb stílusban törekszenek az elérésükre. Eszerint Oroszország tudatosan épít arra, hogy megkerülhetetlen szereplő a világban, továbbra is fenn kívánja tartani a poszt-szovjet térség feletti felügyeletet, miközben a nyugati szemlélők szkeptikusak az orosz strukturális modernizáció lehetőségeit és a szándék komolyságát illetően. Európai szempontból értékelve egyes európai államok profitálhattak az amerikai–orosz közeledésből, az EU egésze viszont veszített rajta, mivel kevesebb figyelmet kap, és kevésbé fontos partnernek tűnik. Az európai államok azt várták az újraindítástól, hogy Oroszország határozott elkötelezettséget mutasson az átfogó

modernizáció iránt, mivel az jobban Európa felé irányítaná az orosz külpolitika figyelmét. Még ha ez nem is következne be, az EU–orosz kapcsolatot kifejezett negatív hatás csak emiatt nem éri.

Összegezve, a *reset* kedvezőbb körülményeket teremtett olyan közös érdekeket és függőséget magukban foglaló kérdések megtárgyalásához, mint például a nukleáris leszerelés és non-proliferáció, amelyeket nem lehet olyan konfliktusok állásától függővé tenni, mint például Grúzia helyzete.

A Kaukázus befagyasztott konfliktusai

A fórum során több szekcióban is felmerült, hogy a kaukázusi befagyasztott konfliktusok kiújulására, humanitárius válság(ok) kirobbanására lehet számítani a közeljövőben, ami a tekintetben különösen vészjósló, hogy a jelenlegi trendek szerint egyik jelentős szereplő sem akar felelősséget vállalni annak megfékezéséért, kezeléséért. (Az EU-nak nincs képessége hozzá, Oroszországnak nincs szándéka rá, USA-nak pedig nincs érdeke benne.) Ha Hegyi Karabahban felélénkül a konfliktus, akkor regionális szereplőként Törökország várhatóan először Oroszországgal, majd az Egyesült Államokkal próbálna meg összehangolt lépéseket tenni, és csak a sor végén következne az Európai Unió.

A GLOBSEC legfontosabb tanulságai és következtetései

Az EU keleti partnerség programját az „eredményorientáltság” céljával át kell strukturálni, amit a lengyel elnökség alatt fognak megtenni. Az EU stratégiai szerep-

vállalási és érdekérvényesítési képessége minden tekintetben – a „soft” képességek terén is – gyorsan csökken, cselekvési szabadsága korlátozott, amit ma már nyíltan ki is mondanak. Meghatározó stratégiai partnerei – Oroszország, az USA – számára egyre inkább másodlagossá válik a felemelkedő ázsiai országokkal szemben, így elsősorban a gazdasági válság hatására Európa „többpólusú”, vagy éppen ellenkezőleg „pólus nélküli” – hatékonyan kezdeményező szereplő nélküli – kontinenssé válik.

Oroszország konfliktusos „posztsovjjet külpolitikája” 2008-at követően lezárult, és jelenleg kevésbé tetterre kész. Ez egyrészt hatékonyabb stratégiai szintű külpolitikai együttműködést tesz lehetővé az Egyesült Államokkal, mivel kevesebb a konfliktus, másrészt egyes potenciális konfliktusok „elhanyagolását” eredményezheti (Hegyi Karabah). A *reset* folyamata több, közös érdeket és nagyfokú függőséget magában foglaló kérdés eredményes megtárgyalásában nyilvánult meg 2009 óta.

A GLOBSEC 2011 magas színvonalú lebonyolítását nagymértékben segítette az innovatív hozzáállás és a 21. századi technika alkalmazása, melynek révén az ülésszakok rendkívül dinamikusnak és interaktívnak bizonyultak. A belső zárt láncú tévéadásnak köszönhetően a konferencia helyszínén bárhol figyelemmel lehetett kísérni az előadások helyszínéül szolgáló teremben elhangzó beszédeket és hozzászólásokat, sőt az interneten is követhetők voltak az események a GLOBSEC honlapján keresztül, míg a fórum közösségi profiljai (facebook, youtube, twitter) lehetőséget biztosítottak minden érdeklődő számára a résztvevőkkel történő valós idejű kommunikációra. Összességében a GLOBSEC 2011 konferencia már nemcsak Közép-Európa vezető kül- és biztonságpolitikai fóruma, hanem Európa egyik meghatározó konferenciája, amely jelentős szerepet játszik és viszonyítási alapként szolgál a transzatlanti térség biztonságpolitikai kérdéseinek professzionális szintű megvitatásához. ■

Ajánlott források

A GLOBSEC 2011 programja elérhető: <http://www.ata-sac.org/globsec2011/uploads/documents/GLOBSEC%202011%20Program%20FINAL%20%282%29.pdf>.

European Council on Foreign Relations: The Spectre of a Multipolar Europe. Elérhető:

http://ecfr.eu/page/-/documents/FINAL%20VERSION%20ECFR25_SECURITY_UPDATE_AW_SINGLE.pdf.

Transatlantic Trends 2010. Elérhető: http://trends.gmfus.org/doc/2010_English_Key.pdf